

जिल्हा वार्षिक (सर्वसाधारण) योजना (DPC)
अंतर्गत शिक्षण विभागाशी संबंधित पुनर्रचित
योजनांची प्रभावी अंमलबाजवणी करण्यासाठी
सर्व समावेशक मार्गदर्शक सुचना.

महाराष्ट्र शासन
शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: जिवायो-२०२२/प्र.क्र.४०/एसएम-४
मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२,
दिनांक:- ०९ जून, २०२२.

वाचा :- शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय, समक्रमांक, दिनांक १३ मे, २०२२.

प्रस्तावना :-

बालकांचा मोफत व सक्तीचा शिक्षणाचा अधिकार अधिनियम, २००९ ची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे. राज्यातील प्रत्येक मुलास गुणवत्ता पुर्ण शिक्षण प्राप्त करण्याचा अधिकार प्राप्त झालेला आहे. विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गुणवत्तेत वाढ करण्यासाठी वर्गातील व शाळेच्या परीसरातील शैक्षणिक वातावरण उत्साही व आनंदी आणि सतत क्रियाशील ठेवणारे असावे. प्रत्यक्ष कृतीच्या माध्यमातून प्रात्यक्षिक रुपाने शैक्षणिक साहित्याच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासक्रमातील उद्दीष्टे साध्य होत असून त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या संपादनूक पातळीमध्ये वाढ होत आहे. तसेच, शाळेमध्ये भौतिक सोईसुविधा सुद्धा उपलब्ध असणे आवश्यक आहे. त्यानुसार राज्यातील जिल्हा परिषदांच्या शाळांमध्ये शैक्षणिक वातावरण उत्साही व आनंदी निर्माण करण्यासाठी शाळांमध्ये पायाभूत सुविधा उपलब्ध करणे आणि शैक्षणिक गुणवत्ता वाढीसाठी शैक्षणिक साहित्य व तंत्रज्ञान उपलब्ध करून देणेकरीता शासनाने संदर्भाधीन शासन निर्णयाद्वारे पुढील योजना राबवण्यास मान्यता दिलेली आहे.

अ.क्र.	योजनांचे नाव
१.	जिल्हा परिषदांच्या क्षेत्रातील प्राथमिक/माध्यमिक शाळांची इमारत व वर्ग खोली विशेष दुरुस्ती/स्वच्छतागृह दुरुस्ती
२.	जिल्हा परिषदांच्या क्षेत्रातील प्राथमिक/माध्यमिक शाळांची इमारत व वर्गखोली बांधकाम/स्वच्छतागृह बांधकाम/दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी रॅम्प व स्वच्छतागृह बांधकाम/पिण्याच्या पाण्याची सुविधा/शालेय स्वच्छता/ वाचनालय/ शैक्षणिक बोलक्या भिंती निर्माण करणे/ जि.प.च्या माध्यमिक शाळेतील विद्यार्थिनींसाठी स्वतंत्र कक्षाचे बांधकाम/शाळेतील क्रीडांगण/पटांगण सुविधा निर्माण करणे/ जिल्हा परिषदांच्या क्षेत्रातील प्राथमिक/माध्यमिक शाळांना संरक्षक भिंत उभारणे.
३.	आदर्श शाळांमध्ये विविध पायाभूत सुविधा निर्माण करणे
४.	विज्ञान प्रयोगशाळा (Science Lab), संगणक प्रयोगशाळा (Computer Lab)/डिजीटल शाळा, इंटरनेट/वाय-फाय सुविधा निर्माण करणे.

वरील योजना प्राधान्याने राबविण्यासाठी नियोजन विभागाकडून जिल्हा वार्षिक (सर्वसाधारण) योजनेसाठी, जिल्हा नियोजन समितीस मिळणाऱ्या एकूण नियतव्ययाच्या किमान ५ टक्के निधी (मुंबई व मुंबई उपनगर जिल्हा वगळता) शालेय शिक्षण विभागाशी संबंधित (क्रिडा योजना वगळून) योजनांसाठी कायमस्वरूपी राखून ठेवण्यास मान्यता देण्यात आलेली आहे. उक्त योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी सर्व समावेशक मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

जिल्हा वार्षिक (सर्व साधारण) योजना (DPC) अंतर्गत शालेय शिक्षण विभागाशी संबंधित योजनांची पुनर्रचना करून त्यासाठी किमान ५ टक्के निधी राखीव ठेवण्याचा निर्णय शासनाने संदर्भाधीन दिनांक १३ मे, २०२२ च्या शासन निर्णयाद्वारे घेतला आहे. सदरील योजनांमधून शाळास्तरावर करावयाची कामे व त्याची कार्यपद्धती याबाबतच्या सर्व समावेशक मार्गदर्शक सूचना खालीलप्रमाणे राहतील.

- १) जिल्हा परिषदांच्या क्षेत्रातील प्राथमिक/माध्यमिक शाळांची इमारत व वर्ग खोली विशेष दुरुस्ती/स्वच्छतागृह दुरुस्ती.
 - १.१) नैसर्गिक आपत्तीमुळे अथवा कालबाह्य झाल्यामुळे शाळेची इमारत/ वर्गखोली दुरुस्ती करणे अथवा नव्याने बांधकाम करणे.
 - १.२) बालकांचा मोफत व सक्तीचा अधिकार अधिनियम, २००९ मधील तरतुदीनुसार मुला/मुलींकरीता स्वतंत्र स्वच्छतागृह दुरुस्ती/बांधकाम करणे.
- २) जिल्हा परिषदांच्या क्षेत्रातील प्राथमिक/माध्यमिक शाळांची इमारत व वर्गखोली बांधकाम/स्वच्छतागृह बांधकाम/ दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी रॅम्प व स्वच्छतागृह बांधकाम/ पिण्याच्या पाण्याची सुविधा/ शालेय स्वच्छता/ वाचनालय/ शैक्षणिक बोलक्या भिंती निर्माण करणे/ जि.प.च्या माध्यमिक शाळेतील विद्यार्थिनींसाठी स्वतंत्र कक्षाचे बांधकाम/ शाळेतील क्रीडांगण/ पटांगण सुविधा निर्माण करणे/ जिल्हा परिषदांच्या क्षेत्रातील प्राथमिक/ माध्यमिक शाळांना संरक्षक भिंत उभारणे.
 - २.१) शाळेमधील दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी रॅम्प व स्वतंत्र स्वच्छतागृहाचे बांधकाम करणे.
 - २.२) शालेय विद्यार्थ्यांना पिण्याच्या पाण्याची सुविधा करण्याकरीता टाकी बांधणे अथवा जलशुद्धीकरण यंत्र उपलब्ध करून देणे, हात स्वच्छ करणेकरीता हॅन्डवॉश स्टेशन (Handwash Station) बांधणे.
 - २.३) त्रयस्त संस्थेमार्फत मनुष्यबळ उपलब्ध करून घेऊन शाळा व शाळेचा परिसर नियमितपणे स्वच्छ करणेकरीता व्यवस्था करणे.

- २.४) शालेय विद्यार्थ्यांना वाचनाची गोडी निर्माण होणेकरीता सुसज्ज वाचनालय व सर्व विषयांशी संबंधित पुस्तके वाचनालयाकरीता उपलब्ध करणे.
- २.५) प्रत्यक्ष कृतीच्या माध्यमातून अभ्यासक्रमातील उद्दिष्टे साध्य करणे व शैक्षणिक वातावरण निर्मिती करण्यासाठी शाळेमध्ये बोलक्या भिंती निर्माण करणे.
- २.६) जिल्हा परिषदांच्या माध्यमिक शाळेमधील विद्यार्थीनींसाठी स्वतंत्र कक्षाची निर्मिती करणे.
- २.७) शालेय विद्यार्थ्यांना क्रीडा क्षेत्रातील गोडी निर्माण करण्याकरीता शाळेमध्ये क्रीडांगण/पटांगण निर्माण करणे व आवश्यक क्रीडासाहित्य उपलब्ध करून देणे.
- २.८) जिल्हा परिषदांच्या शाळांना संरक्षक भित बांधणे अथवा दुरुस्त करणे.
- २.९) जिल्हा परिषदांच्या शाळांमधील वर्गखोल्यातील जागेचा पुरेपुर वापर होण्याच्या दृष्टीने विविध सुविधा उपलब्ध करून देणे. (उदा.दप्तर ठेवण्यासाठी मांडणी/रॅकची व्यवस्था इ.)
- २.१०) जिल्हा परिषदांच्या शाळांमध्ये सोलर यंत्रणा उभारणी करणे.

३. आदर्श शाळामध्ये विविध पायाभूत सुविधा निर्माण करणे.

- ३.१) मध्यान्ह भोजनाकरीता स्वयंपाकगृह व भांडारकक्ष तसेच परसबाग विकसीत करणे.
- ३.२) विद्यार्थ्यांची संपादनूक पातळी वाढवणेकरीता शैक्षणिक साहित्य उपलब्ध करून देणे.
- ३.३) जिल्हा परिषदांच्या शाळेमध्ये विद्युतीकरण करणे (अनावर्ती खर्च).
- ३.४) आपत्ती व्यवस्थापनाच्या दृष्टीकोनातून शाळेमध्ये आवश्यक सुविधा उपलब्ध करणे (उदा. Fire Extinguisher, etc).
- ३.५) प्रथमोपचार पेटी.
- ३.६) शैक्षणिक गुणवत्ता वाढीसाठी उपक्रम/स्पर्धा आयोजित करणे.

४. विज्ञान प्रयोगशाळा (Science Lab), संगणक प्रयोगशाळा (Computer Lab)/डिजीटल शाळा, इंटरनेट/वाय-फाय सुविधा निर्माण करणे.

- ४.१) विद्यार्थ्यांना विज्ञान व गणित या विषयांची आवड निर्माण व्हावी व त्यांचा चौकसपणा व सृजनशील कलागुणांना वाव मिळावा तसेच, ज्या मुलांचा गणित व विज्ञान विषयांमध्ये विशेष कल व प्रतिभा आहे, त्यांना आणखी प्रोत्साहन देऊन, त्यासाठी संधी उपलब्ध करून देण्याच्या दृष्टीने शाळांमध्ये नाविण्यपूर्ण विज्ञान केंद्राची/ प्रयोगशाळेची निर्मिती करणे व असलेल्या विज्ञान केंद्राची / प्रयोगशाळेचे अद्ययावतीकरण करणे
- ४.२) शाळांमध्ये संगणक प्रयोगशाळा/ ICT Lab निर्माण करणे व त्याची देखभाल करणे (अनावर्ती खर्च).
- ४.३) आवश्यकतेनुसार वर्ग खोलीकरीता ई-लर्निंग प्रोजेक्ट स्थापित करणे. अभ्यास क्रमातील संकल्पना वृद्धीगत करण्याकरीता अभ्यासक्रमातील संकल्पना आधारित संगणकीय प्रणाली (Software) उपलब्ध करून देणे.
- ४.४) विद्यार्थ्यांच्या सुरक्षेच्या दृष्टीने जिल्हा परिषद शाळांमध्ये सीसीटीव्ही (CCTV) यंत्रणा बसवणे.

- ४.५) विद्यार्थ्यांच्या उपस्थितीची नोंद घेणेकरीता डिजिटल उपस्थिती (Attendance) यंत्रणा कार्यान्वित करणे.
- ४.५) जिल्हा परिषदेच्या शाळेमध्ये इंटरनेट/ वायफाय सुविधा उपलब्ध करून देणे (अनावर्ती खर्च).
- ४.६) जिल्हा परिषदेच्या शाळेमध्ये शैक्षणिक चॅनल सुरू करण्यासाठी आवश्यक साहित्य उपलब्ध करून देणे. (उदा. टी.व्ही /स्क्रीन इ.)
५. जिल्ह्याची शैक्षणिक गरज व उपलब्ध साधनसामुग्रीचा सारासार विचार करून वरीलपैकी कोणते उपक्रम राबविण्यास /साधनसामग्री उपलब्ध करून घेण्यास अग्रक्रम द्यावा, यासाठी मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद (संबंधित) यांच्या अध्यक्षतेखाली पुढील प्रमाणे समिती गठित करण्यात येत असून सदरहू समिती याबाबतचा प्रस्ताव तयार करेल. या समितीस “जिल्हा शैक्षणिक गरजा निश्चिती समिती” असे संबोधण्यात येईल.

अ.क्र.	पदनाम	समितीमधील पद
१.	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद	अध्यक्ष
२.	मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी, जिल्हा परिषद	सदस्य
३.	कार्यकारी अभियंता, बांधकाम विभाग, जिल्हा परिषद	सदस्य
४.	कार्यकारी अभियंता, पाणी पुरवठा विभाग, जिल्हा परिषद	सदस्य
५.	जिल्हा माहिती अधिकारी, राष्ट्रीय सुचना केंद्र, जिल्हा स्तर	सदस्य
६.	प्राचार्य, जिल्हा शिक्षण व प्रशिक्षण संस्था (डायट)	सदस्य
७.	शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक), जिल्हा परिषद	सदस्य
८.	आवश्यकतेनुसार निमंत्रित सदस्य (मु.का.अ यांच्या मान्यतेने)	सदस्य
९.	शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक), जिल्हा परिषद	सदस्य सचिव

- ५.१) वरील समिती जिल्हा परिषदांच्या शाळांमध्ये उपलब्ध असलेली साधन सामग्री/सोईसुविधा आणि आवश्यक साधन सामग्री/ सोईसुविधा विचारात घेऊन वरील योजनांमधून आवश्यक बाबींकरीता प्रस्ताव तयार करून जिल्हा नियोजन समितीस सादर करेल.
- ५.२) योजनांची प्रभावीपणे अंमलबजावणीकरीता वरील प्रमाणे निश्चित करण्यात आलेल्या बाबींव्यतिरिक्त शैक्षणिक वातावरण निर्मिती व गुणवत्ता वाढीसाठी आवश्यक पोषक उपक्रम समाविष्ट करण्याचा अधिकार उक्त समितीस राहील.
६. वरील समितीने तयार केलेला आराखडा जिल्हा नियोजन समितीत सादर होवून त्यास मान्यता मिळाल्यावर प्रचलित कार्यपद्धती अनुसरून अंमलबजावणी करण्यात येईल.

७. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२२०६०९१६४८२१३१२१ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(टि. वा. करपते)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति :-

- १) मा.राज्यपालांचे सचिव,राजभवन, मुंबई.
- २) मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव,मंत्रालय , मुंबई
- ३) मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन) यांचे सचिव, मंत्रालय , मुंबई
- ४) मा.विरोधी पक्ष नेता, विधानसभा/ विधानपरिषद (यांचे खाजगी सचिव), महाराष्ट्र विधानमंडळ, सचिवालय
- ५) मा. सर्व सन्माननीय विधानसभा / विधानपरिषद सदस्य
- ६) मा. मंत्री (शालेय शिक्षण), यांचे खाजगी सचिव , मंत्रालय, मुंबई
- ७) मा. राज्यमंत्री (शालेय शिक्षण), यांचे खाजगी सचिव , मंत्रालय, मुंबई
- ८) मा. मुख्य सचिव यांचे वरिष्ठ स्वीय सहायक मंत्रालय, मुंबई.
- ९) अप्पर मुख्य सचिव (वित्त विभाग) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई
- १०) अप्पर मुख्य सचिव (नियोजन विभाग) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
- ११) अपर मुख्य सचिव (ग्राम विकास) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
- १२) प्रधान सचिव (व्यय) यांचे स्वीय सहायक वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई ,
- १३) सचिव (शालेय शिक्षण) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई
- १४) सर्व जिल्हाधिकारी
- १५) आयुक्त (शिक्षण) महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
- १६) आयुक्त (क्रीडा व युवक सेवा), महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १७) सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद
- १८) शिक्षण संचालक (प्राथमिक/माध्यमिक व उच्च माध्यमिक) म.रा. पुणे,
- १९) महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र , १/२ मुंबई / नागपुर,
- २०) महालेखापाल (लेखापरीक्षा) महाराष्ट्र , १/२ मुंबई / नागपुर,
- २१) महालेखापाल (स्थायिक निकाल लेखा परीक्षा व लेखा) महाराष्ट्र १ / २ , मुंबई / नागपुर,
- २२) स्थानिक निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी , मुंबई.
- २३) सर्व विभागीय शिक्षण उपसंचालक,

- २४) सर्व विभागीय उपसंचालक (क्रीडा व युवकसेवा),
- २५) सर्व शिक्षणाधिकारी (प्राथमिक/माध्यमिक व उच्च माध्यमिक) जिल्हा परिषद,
- २६) सर्व जिल्हा नियोजन अधिकारी,
- २७) सर्व जिल्हा क्रीडा अधिकारी,
- २८) सर्व सह सचिव/ उपसचिव, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग,
- २९) सर्व अवर सचिव/ कक्ष अधिकारी, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग,
- ३०) निवड नस्ती (एसएम-४).